

04

¿Qué raza de gente tan maldita sois vosotros que nadie os quiere?

Els jesuïtes valencians exiliats al segle XVIII

**"WHAT CURSED RACE OF PEOPLE ARE YOU THAT NO ONE WANTS YOU?":
THE EXILED VALENCIAN JESUITS IN THE 18TH CENTURY**

FRANCESC-JOAN MONJO I DALMAU

Universitat d'Alacant

tirant_cat@hotmail.com

ORCID: 0009-0008-5029-7224

rebut: 11/06/2025

acceptat: 21/06/2025

publicat: 20/11/2025

<https://doi.org/10.28939/iam.debats-139.4>

debats #139 (p. 66-75)

Detall de un gravat de l'expulsió dels jesuïtes (s. XIX)

RESUM

Al rescatar la paraula escrita dels jesuïtes de l'antiga província d'Aragó, expulsats per ordre de Carles III, hem pogut percebre com era de profunda la seua aflicció i hem volgut historiar-la, com també hem historiat molts fets importants que marcaren el futur d'aquests homes de religió proscrits, especialment els valencians. Les cròniques i les cartes dels desterrats constitueixen un testimoni imprescindible per a poder conèixer les seues experiències personals i els sentiments que els provocava el dolorós exili, primer a Bunifazzu i després a Ferrara.

Paraules clau: Companyia de Jesús; exili; segle XVIII; Còrsega; ciutat de Ferrara

ABSTRACT

By recovering the written word of the Jesuits of the former province of Aragon, expelled by order of Charles III, we managed to understand how deep their affliction was and we wished to chronicle it, just as we have chronicled many important events that marked the future of these exiled men of religion, especially the Valencians. The chronicles and letters of the exiles are an essential testimony to help us get to know their personal experiences and the feelings that the painful exile provoked in them, first in Bunifazzu and then in Ferrara.

Keywords: Society of Jesus; exile; 18th century; Corsica; city of Ferrara

Moment de la lectura del decret d'expulsió de la Companyia de Jesús, F. Blanch

Carles III —convençut de la monarquia absoluta de dret diví— volia lligar curt el clergat hispànic. Aquest monarca havia imposat un control total de l'Església en els seus dominis i no es dubtà d'expulsar —i voler exterminar— la Companyia de Jesús, per considerar-la un estat dins l'Estat, per la seua romanitat (incondicionalitat al papat) i per les relacions dels jesuïtes amb els grups socials privilegiats que s'oposaven a les reformes que pretenia realitzar el govern de la monarquia en l'estructura de l'Estat (Revuelta, 2006: 204 i Ferrer Benimeli, 2013: 55-68).

La mesura de l'expulsió fou la pròpia d'un govern despòtic, ja que s'actuà en secret; és a dir, d'amagat dels inculpat i sense ordre de compareixença perquè els religiosos ignasians pogueren defensar-se. Així, el bandejament de la Companyia fou un dels fets més discutits i rellevants del segle de les Llums, el qual pretenia demostrar el poder absolut del rei.

L'OCUPACIÓ DELS COL·LEGIS JESUÍTICS

De manera sincronitzada, ràpida, subtil i sigil·losa per tal d'evitar sospites i filtracions, la matinada del

3 d'abril del 1767 els jutges ordinaris i alcaldes majors, acompanyats per tropa armada, entraren a les cases i els col·legis que la Companyia de Jesús tenia repartides per l'immens territori hispànic (regnes hispànics peninsulars i territoris d'ultramar: Amèrica i Filipines). Tot seguit, convocaren les respectives comunitats de religiosos a les biblioteques o als refectoris i, enmig d'un pregon silenci, les autoritats els van llegir el Reial Decret de Carles III que els condemnava a l'exili.¹ Es tractava d'una operació política secreta, una acció de govern, que posaria de manifest la contundència de la política regalista del rei Borbó.

La Companyia de Jesús tenia nou centres al regne de València: un col·legi-universitat a Gandia, una casa professa, un seminari de nobles i un col·legi, anomenat de Sant Pau, a la ciutat de València; un noviciat a Torrent i quatre col·legis repartits per les ciutats d'Oriola, Alacant, Ontinyent i Sogorb. En vigílies de l'expulsió, en aquests centres jesuïtics hi

1. Real Decreto de ejecución, *Colección general de las providencias hasta aquí tomadas por el gobierno sobre el extrañamiento y ocupación de temporalidades de los regulares de la Compañía, que existían en los Dominios de S. M. de España, Indias e Islas Filipinas, á consecuencia del Real Decreto de 27 de Febrero y Pragmática-Sanción de 2 de Abril de este año*, Madrid, 1767, XIII, pàg. 1-2.

havia cent noranta religiosos, entre pares professors, coadjutors espirituals, escolars, germans (també anomenats «coadjutors temporals») i novicis (Monjo i Dalmau, 2023).

Aquests homes de religió eren considerats presoners i estaven obligats, com a reus de gravíssims crims, a abandonar el país. Només se'ls va permetre com a equipatge un parell de mudes, roba de llit, tabac i xocolata, i també alguns llibres d'oració. Això sí, el rei els concedia una pensió per a la seua manutenció: cent pesos anuals per als pares i noranta per als germans coadjutors, pagadors dels beneficis trets de la venda dels béns temporals de la Companyia, que havien estat confiscats per l'Estat. Els novicis, en canvi, no tenien dret a cap tipus d'ajuda econòmica.

Mentre els jesuïtes eixien dels seus col·legis escortats per piquets de soldats amb baioneta calada i a colp de tambor —un aparat típic de criminals—, molts veïns es congregaven davant les portes dels centres jesuítics perquè no volien perdre's l'insòlit espectacle i acomiadar-se dels religiosos bandejats.

Els jesuïtes valencians —com tots els de la jesuítica província d'Aragó— van ser traslladats en carros i cotxes a Tarragona, sempre custodiats per soldats, i dipositats en el noviciat de la ciutat, en unes condicions incòmodes i mancades d'higiene. Ací van haver de dormir, tots amuntegats, en matalassos completament desfets i bruts que les autoritats militars havien ordenat portar d'un hospital. El noviciat tarragoní semblava una presó amb soldats a la porteria i sentinelles amb baioneta calada per tots els racons de l'edifici religiós.

Algunes mares que havien viatjat a Tarragona s'acostaren a les portes del noviciat amb la intenció de veure els fills per última vegada i acomiadar-se'n, una situació que va provocar escenes veritablement aborronadores.²

2. *Archivum Romanum Societatis Iesu* (d'ara endavant ARSI), Arag. 33, *De exilio Provinciae Aragoniae Societatis Iesu et de aliis rebus eiusdem Societatis post generalem suppressionem*, P. Hispà N. N. Ferrara, 1 de setembre del 1773, f. 8.

LA RESPOSTA DEL PAPA

El 29 d'abril, els regulars ignasians concentrats a Tarragona van ser conduïts al port de Salou i embarcats en nou sageties i quatre pincs. L'1 de maig va salpar aquesta flota de tretze vaixells, els quals anaven escortats per tres navilis de guerra sota el comandament del capità de fragata Antoni Barceló. La destinació era els estats del papa, perquè Climent XIII se'n fera càrrec, però en arribar al port pontifici de Civitavecchia, el 13 de maig, reberen la fatal notícia que no hi podien desembarcar —els canons de Forte Michelangelo els apuntaven. Els patrons de les embarcacions i els mateixos jesuïtes restaren desconcertats (Benítez i Riera, 2006: 50-53). Davant aquesta inesperada situació, la maquinària diplomàtica hispànica va haver de posar-se en marxa per cercar una solució al problema de forma urgent.

El capità Barceló, tot preocupat, va voler parlar amb el governador del port de Civitavecchia perquè permetera el desembarcament dels jesuïtes. Expressava la seua preocupació per la manca de queviures i la sufocant calor que estaven patint els religiosos a les bodegues dels vaixells. La resposta del governador fou terminant: tenia ordres del papa de no permetre el desembarcament de cap jesuïta en el port pontifici. Els regulars se sentien amenaçats i abandonats pel Sant Pare. La reacció de Climent XIII s'ha d'interpretar com un refús a la disposició regalista del monarca Borbó, en cap cas una reacció contra els jesuïtes bandejats.

Els vaixells solcaven la mar en les pitjors condicions de salubritat. Amuntegats i patint una estretor asfixiant, els jesuïtes dormien en espais sense ventilació i suportaven no només una atmosfera viciada per la calor i la suor, sinó també les molèsties d'incòmodes insectes i rosegadors que havien niat en els matalassos. I quan tocava viure un temporal, alguns jesuïtes, pàl·lids, vomitaven pels racons i altres queien desmaiats.

L'EXILI CORS

Després d'unes negociacions complicades per tal de cercar una eixida diplomàtica airosa, s'arribà a la determinació de desembarcar els jesuïtes a Còrsega. Una

illa mediterrània que no era ni de bon tros una destinació pacífica: estava en guerra amb Gènova per la seua independència. Així, aquesta terra envoltada d'aigua i sumida en un enfrontament de caire sobirania, acolliria els ignasians desterrats. Però quan el capità Barceló arribà a Bastia, el comandant francès Marbeuf informà que no podia autoritzar el desembarcament perquè no tenia el consentiment de la Cort de Versalles —les autoritats militars franceses, a requeriment de Gènova, tenien el control dels ports corsos en aquest context de guerra. L'atordiment de Barceló era tremend: es trobava sense saber què fer, ancorat davant el port d'una illa en guerra i amb queviures per a poques setmanes. Al cap de dos mesos Barceló rebé, finalment, el permís de poder desembarcar els religiosos en els ports corsos, a excepció de Bastia.

Després d'esquivar molts problemes, els jesuïtes de la província d'Aragó van ser desembarcats a Bunifazzu, al sud de l'illa, un bastió genovès encerclat per una alta muralla i la mar; els andalusos, a Alghajola; a la ciutat d'Aiaciu, els de la província de Toledo, i a Calvi, els de Castella i alguns de la província Bètica.

Bunifazzu està envoltat de penya-segats i precipicis. S'hi accedia per un pont llevadís i els seus carrers eren estrets, tortuosos i mal empedrats. Escriu un jesuïta de la província d'Aragó que «de este lugar dixo uno lo que se dice del Infierno: lugar de todos los males, sin mezcla de algún bien. Yo, por lo que vi, puedo decir a lo menos, que es un lugar de todas las incomodidades».³

La majoria de les cases del poble eren petites i molt inhòspites, i, per a allotjar-s'hi, aprofitant la demanda tan urgent, els bonifacins cobraven als religiosos proscrits uns preus abusius en concepte de lloguer. Un regular de la província d'Aragó assegura que l'allotjament de molts jesuïtes a Bunifazzu era en «cuartitos, y en entablados, junto a los tejados, colocando ya 4, ya 6 en cada uno según su capacidad, y necesitados muchos como otros en la

Ciudad, a juntarse para comer por no tener cocina, ni donde disponerla en su triste alojamiento».⁴ I el pare aragonés Larraz diu que «vivían en una misma habitación cuatro, seis y siete [jesuïtes], según el número de camas que cabían en el suelo [...] tenían que sufrir añadida la suciedad y apretura de la habitación, otras molestias mayores» (Benítez i Riera, 2006: 74).

Altres jesuïtes es van allotjar en el convent dels frares dominics i també en el dels franciscans, a més de quatre oratoris o ermites que es trobaven als afores del poble, on van ser instal·lats els joves escolars. El pare Nonell (1893: 272) descriu la situació tan miserable i pobríssima en què van haver d'allotjar-se aquests jesuïtes, amb uns llits estesos

sobre el suelo duro, apenas quedaba entre una y otra hueco suficiente para pasar una persona y tener arrimado a la pared un cajoncillo con un miserable repuesto de ropa y algún libro. Allí no había ni sillas, ni bancos, ni mesa; y servía de todo el colchoncillo con un doblez. La misma pobreza aparecía en el ajuar de mesa y de cocina. Las paredes estaban llenas de grietas y hendiduras; las puertas y ventanas, desvencijadas y rotas, apenas se tenían sobre sus goznes; el suelo echaba humedad por todas partes.

Per una carta del jove jesuïta de Murla (la Marina Alta) Josep Reig i Riera,⁵ que envià al seu germà Bernat, datada a Bunifazzu el 28 d'abril del 1768, sabem algunes coses d'aquest municipi i de la vida acadèmica dels jesuïtes en l'exili cors. El religiós, a més de descriure els patiments i les dificultats amb què es van trobar a Bunifazzu, tot dient que «aquí tenemos que sufrir tantas calamidades con el sobresalto y tumulto de guerra, que

3. ARSI, *Arag.* 33, *De exilio Provinciae Aragoniae Societatis Iesu et de aliis rebus eiusdem Societatis post generalem suppressionem*, P. Hispà N. N. Ferrara, 7 d'octubre del 1773, f. 24 v.

4. ARSI, *Arag.* 32, *Comentario para la historia de la expulsión de la Provincia de Aragón*, cap. XX, f. 168.

5. Ingressà a la Companyia de Jesús el 2 de febrer del 1761 i feu el noviciat a Tarragona. Estudià Humanitats també a Tarragona. En el moment de l'expulsió era escolar a Calataiud, on estudiava Filosofia. Va ser embarcat a Salou en la sagetia San Antonio. Estigué exiliat a Ferrara, primer, i a Bolonya, després. El 1798 va poder tornar al seu país, però el 1801 va ser expulsat novament. Fou autor d'escrits llatins i teològics i va ser dels pocs religiosos que rebé el premi de la segona pensió el juny del 1805. Sobre aquest jesuïta, vegeu Giner Guerri, 1995: 429-433.

Fragment d'un gravat
de Bunifaziu (Còrsega)
(Col·lecció privada)

mejor sería morir, que vivir de este modo», també parla de com s'havien représ els estudis i de la creació d'acadèmies literàries on «no hay género alguno de letras que no lo cultiven todos a porfía con una emulación y estímulo grandísimos» (Nó-nell, 1893: 292-294).

Des que els jesuïtes valencians van ser embarcats a Salou, la seua sort fou molt diferent de la dels jesuïtes d'altres províncies. I no només pel bon tracte que van rebre del capità Barceló, sinó també per la bona disposició i per les influències d'un company jesuïta, el pare aragonés Josep Pignatelli, que en tot el temps que durà el forçat exili feu servir el seu noble llinatge perquè els seus germans de religió no passaren privacions i visqueren —i també moriren— amb la major dignitat possible.

Abans que els jesuïtes arribaren a Bunifazziu, els pares Marc-Antoni Carbonell i Miquel Bosch, tots dos de la casa professa de València, van faltar a començament de juliol del 1767 a Bastia, en una casa de particulars que els havien acollit per a morir dignament. A la darrerria de juliol del mateix any, en el port d'Aiacciu moriren a bord els jesuïtes Ignasi Canicia, del col·legi d'Alacant, i Bernat Ximeno, de la casa professa de València, i el 12 d'agost va morir Narcís Riera, del col·legi de Girona. Al novembre

van morir també a Aiacciu el pare Josep Cots, del col·legi d'Oriola, i el germà Vicent Lores, del col·legi de Gandia, que havien arribat a l'illa amb els procuradors expatriats.

Les crisis emocionals, agreujades pels patiments econòmics, situà els bandejats en una situació psicològica insuportable. Alguns regulars, envaïts pel desànim i la desesperació, van optar per abandonar la Companyia, com fou el cas, per exemple, de Josep Sirvent, natural d'Ibi, escolar del col·legi de Sant Pau de València, que abandonà l'orde el 9 de setembre del 1768. Posteriorment exercí la medicina a Gènova, ciutat on es casà i tingué sis fills. Alguns religiosos, enfonsats davant l'horror d'un futur incert, marxaren a terres hispàniques, on van ser detinguts, empresonats i deportats a la península italiana. I és que cap exjesuïta podia tornar al seu país encara que abandonara el sacerdoci o l'orde i quedara com a seglar (Monjo i Dalmau, 2023: 145).

Un any després que els regulars valencians hagueren desembarcat a Bunifazziu, Gènova, incapaç de neutralitzar l'alçament independentista, va malvendre l'illa de Còrsega —per dos milions de francs— al rei de França Lluís XV. Aquest, que ja havia dissolt la Companyia en els seus dominis el 1764, no tardà a expulsar els jesuïtes hispànics del

territori cors. Al setembre, quan l'illa havia passat a plena sobirania de França, els ignasians van ser embarcats i enviats a la costa italiana.

El jesuïta Josep Reig es queixava del mal tracte que rebien els ignasians per part dels oficials francesos. Assegura que en els vaixells «se portaron muy duros y muy crueles con nosotros, hasta el extremo de negarnos en el camino lo necesario para la vida. Pues muchas veces nos obligaron a alimentarnos con trigo podrido, agua corrompida y un vino que se iba poniendo agrio» (Nonell, 1893: 326).

L'eixida de Còrsega fou molt agitada. Quan els religiosos arribaren a la costa genovesa es van trobar amb una nova sorpresa: l'ordre de no poder desembarcar i sense la possibilitat de tornar als regnes hispànics, ja que Madrid persistia immutable en la resolució que passaren a establir-se als Estats del papa. Com un malson, la vida dels errants apàtrides tornava a complicar-se.

La situació era extrema i el drama, gran. Semblava que el món s'havia posat en contra d'aquests homes de religió: expulsats del seu país pel rei; rebutjats pel papa en arribar a Civitavecchia; abandonats a Còrsega en plena guerra sobiranista; i ara Gènova no els admetia, Roma seguia mantenint les portes tancades —el papa se'n va desentendre per mantenir el torcebraç amb el monarca hispànic— i els patrons de les embarcacions estaven desesperats per desfer-se de la religiosa càrrega al més aviat possible i així poder tornar a França.

El pare Vicent Olcina recollí unes commovedores paraules que va pronunciar un dels patrons dels vaixells, Monsieur Ollivier. El text és així d'eloqüent:

¿Qué raza de gente tan maldita sois vosotros que nadie os quiere? En tantos años que navego y en tantos viajes que he hecho, jamás me ha sucedido lo que ahora. Yo he llevado cargamento de puercos en este mi bastimento; y llegado al puerto, desembarqué luego los puercos. He conducido en él turcos; y lo mismo fue llegar al puerto, que desembarcarlos. En fin yo he traído a bordo familias de judíos; y también los desembarqué luego en el puerto: Y a vosotros ninguno os quiere admitir ni dar entrada: ¿qué diablos de gente sois vosotros? (Nonell, 1893: 315).

Els jesuïtes se sentien desolats, angoixats, desasossegats, apesats pel maltractament que rebien dels francesos i neguitosos per desembarcar al més prompte possible. Finalment, els regulars van poder posar peu a terra a Sestri Levante. Ací foren allotjats, provisionalment, en dos convents —un de frares dominics i l'altre de caputxins—, en la llotja i en un hospital.

Davant aquesta situació, el papa va acceptar —però de forma tàcita— els jesuïtes hispànics desterrats. No tenien autorització oficial del pontífex per a entrar als estats de l'Església, però tampoc se'ls va impedir el pas. I és que després d'unes tibants negociacions entre els diplomàtics de Carles III i la cort de Roma, el summe pontífex es va veure obligat a acollir en els seus dominis els religiosos bandejats. Amb limitacions, això sí: només podien cercar refugi a les legacions de Bolonya, Ferrara i Ravenna.

L'EXILI ITALIA

Amb un complicat i dur pelegrinatge des de Sestri fins als Estats Pontificis, els regulars —uns caminant i altres muntats en ases— van travessar els Apenins i, seguint la vall del Po, arribaren a la legació pontificia de Ferrara, on els valencians es van instal·lar a l'octubre del 1768. Un viatge ple de dificultats, i no només per l'estat tan descuidat dels camins i per les inclemències del temps —amb pluja, vent i fred—, sinó també per la mala alimentació que van haver de patir i per l'elevat preu que van haver de pagar per a pernoctar.

No sense dificultats, els jesuïtes van haver de llogar cases a Ferrara i intentaren viure organitzats en les mateixes comunitats que tenien a la península. Els de València s'instal·laren en un edifici anomenat Goretti, al carrer de Sant Romà; els de Barcelona, a la casa Mirogli (més tard es traslladaren a la dels Rimbaldesi); i els de Saragossa s'establiren a la casa Bevilacqua, a la Piazza Nuova (Benítez i Riera, 2006: 180). Així, no van tindre més remei que quedar-se en habitacions petites, incòmodes i brutes, a causa del desori pel gran nombre de jesuïtes arribats a Ferrara al mateix temps i trobar-se ja allotjats en la ciutat una gran part d'ignasians arribats de les jesuítiques províncies d'ultramar, sobre-

tot del Perú. A aquesta dificultat, també s'hi havia d'afegir el dolor i l'enyorança d'uns religiosos destruïts psicològicament.

Aquests regulars van estar sempre controlats pels comissaris reials, els quals informaven puntualment a Madrid sobre el seu comportament, i els jesuïtes indòcils eren amenaçats amb la suspensió de la pensió —la moneda estava devaluada i la paga era impuntual—, molt necessària per a poder viure.

El P. Antonio Mazzarini, rector del col·legi jesuïta de Ferrara, va permetre que els novicis de la província d'Aragó i l'escola d'Humanitats s'instal·laren en el seu centre. I a la ciutat es van crear tres filosofats: el de Girona, el d'Urgell i el de Gandia. Disposades així les coses, es va obrir el nou curs, que era ja el segon que es feia en el desterrament (Benítez i Riera, 2006: 198). La proximitat de les ciutats universitàries de Bolonya i de Venècia (nuclis intel·lectuals molt importants) animava la vida cultural de Ferrara i els jesuïtes valencians se'n beneficiaven.

LA SUPRESSIÓ DE L'ORDE DE SANT IGNASI

Amb la mort de Climent XIII, els cardenals es van reunir en conclave per a elegir successor. Aquesta assemblea de cardenals electors va ser de les més llargues i polèmiques de la història de l'Església, i la qüestió jesuïta va estar-hi present. El 19 de maig del 1769 va ser elegit papa fra Lorenzo Ganganelli (Climent XIV), un franciscà conventual considerat antijesuïta.

Sota la pressió de les corts borbòniques —no es conformaven amb l'expulsió dels jesuïtes i ara forçaven la supressió de l'orde—, el 21 de juliol del 1773 el papa signava el breu *Dominus ac Redemptor*, pel qual la Companyia de Jesús quedava abolida. La terrible notícia de l'extinció de l'orde de sant Ignasi arribà prompte a Ferrara.

El colp va ser dur per a aquests homes de religió. Un jesuïta anònim es queixava en una carta de com els regulars de la Companyia havien estat tractats els darrers anys, «con la mayor inhumanidad, desterrados, encarcelados, extinguidos, infamados, despojados de todos sus bienes, y haciendas, y pisa-

dos como las uvas en el lagar [...] han sido condenados a la confiscación, a la infamia, y a la universal ruina, y destrucción».⁶

El 28 d'agost del 1773 els jesuïtes valencians van ser convocats per a rebre de manera oficial la fatal comunicació papal. La lectura del breu d'extinció de l'orde ignasià la va fer el vicari general de l'arxidiòcesi de Ferrara, Tirso Pagliarini. Aquest es va reunir amb els expatriats en les tres cases que tenien a la ciutat per a fer-los la lectura del document pontifici. Des d'aquell mateix moment deixaven de ser jesuïtes i van haver d'acceptar un desenllaç que no pensaren mai que arribaria (Monjo i Dalmau, 2023: 247).

Afligits, angoixats i consternats, els jesuïtes no van poder sopar ni aclucar l'ull en tota la nit. Així ho assegura el pare Manuel Luengo (2013: 339), de la província de Castella, quan diu que els religiosos de la seua comunitat estaven

faltos de sueño y alimento, oprimidos del dolor, de la pena y la fatiga y hartos de llorar, andamos todos pálidos, transidos, desmayados y casi sin alimento y a manera de hombres atónitos y turbados que están fuera de sí y casi locos, llenos de inquietud y de zozobra, sin gusto para leer, escribir, estudiar ni para cosa alguna, vamos de aposento en aposento y de casa en casa a hablar unos con otros, a respirar, a desahogarnos y consolarnos, si fuera posible en tanto afán y congoja.

Suprimits, empobrits i sense possibilitats de tornar al seu país, els ara exjesuïtes intentaren refer les seues vides integrant-se en la societat italiana. Mentre els germans buscaren guanyar-se la vida en les activitats manuals, feines precàries i quasi sempre molt mal remunerades, els sacerdots van quedar com a clergues seculars, és a dir, sense vida comunitària i sense sotana jesuïta.

L'expulsió d'aquests homes de religió, però també de lletres —erudits i literats—, tingué una conseqüència cultural imprevisible, ja que van irrompre amb força creativa en l'exili. S'insertaren en la cultura italiana i participaren molt activament en la vida

6. *Archivum Historicum Societatis Iesu Cataloniae* (d'ara endavant AHSIC), ACEX 13.03 «Cartes curioses / Sobre el noviciat a Rússia», f. 226-227.

intel·lectual del país i dels corrents de pensament europeu, especialment els valencians i els catalans, amb una *forma mentis* més oberta (Batllori, 1998). Com si ho feren en la seua llengua materna o en castellà, els jesuïtes valencians i catalans escrivieren obres crítiques i històriques tant en italià com en llatí, una actitud molt diferent de la dels regulars castellans, que es van mantindre sempre fidels a la llengua castellana i als costums espanyols, i contraris a

les esglésies i en cementeris de Ferrara, Bolonya, Gènova, Venècia i Roma.

RESTAURACIÓ I RETORN DELS JESUÏTES

Quaranta-set anys després de l'expulsió dels jesuïtes hispànics, els supervivents van rebre la butlla de Pius VII *Sollicitudo omnium ecclesiarum* (1814), que restablia la Companyia de Jesús a tot el món. A més,

Vista de Ferrara. Foto: José Manuel Carrillo

l'obertura intel·lectual dels jesuïtes de parla catalana. I és que els valencians i els catalans van ser molt receptius a la filosofia moderna i a la cultura il·lustrada.

Els jesuïtes desterrats trobaren la mort en llur exili i els seus cossos quedaren soterrats en terres llunyanes. I és que van ser molts els ignasians valencians difunts que van ser sepultats davall les lloses de

el rei Ferran VII —per conveniència— considerà falses les acusacions que s'havien llançat contra els jesuïtes durant el regnat del seu avi Carles III i els pocs supervivents al llarg exili van poder tornar al País Valencià a començament de desembre del 1815.

Els ignasians restaurats centraren els esforços, principalment, a reprendre les seues activitats pasto-

rals i educatives, però no quedaren exempts de sobresalts, ja que en els segles XIX i XX els regulars de la Companyia patiren noves suspensions i exilis.

CONCLUSIONS

L'expulsió de la Companyia de Jesús serví d'avertiment a tots aquells que s'atreïren a posicionar-se en contra de la doctrina imperant a la cort absolutista de Carles III. El rei, mitjançant un acte de regalisme despòtic, desterrà uns súbdits religiosos que considerava que no se li sotmetien totalment i els envià al papa —un altre sobirà—, al qual li devien obediència pel seu quart vot.

Si a Bunifazzu els bandejats van rebre infinites mostres de generositat dels frares dominics, a Ferrara van ser tractats amb respecte i humanitat pels jesuïtes de la ciutat. Una situació molt diferent de la que van haver de viure els regulars castellans confinats a Bolonya, on van ser tractats pels seus companys italians amb aprensions i també amb un cert rebuig.

Mentre que els jesuïtes castellans es mantingueren aferrats a la tradició i a la seua llengua materna i optaren per l'immobilisme intel·lectual, els valencians i els catalans van ser els que s'aproparen a la cultura de la Il·lustració per intentar conciliar fe i raó i escrigueren obres en llatí i en italià, llengua que feren seua.

BIBLIOGRAFIA

- Batllore, M. (1998) *Els catalans en la cultura hispanoitaliana*, València: Eliseu Climent.
- Benítez i Riera, J. M. (2006) *El destierro de los jesuitas de la «Provincia de Aragón» bajo el reinado de Carlos III. Crónica inédita del P. Blas Larraz S. I.*, Roma: Pontificia Università Gregoriana.
- Fernández Arrillaga, I. (2002) *Éxodo y exilio de los jesuitas españoles según el diario inédito del P. Luengo (1767-1814)*, Alacant [Tesi doctoral].
- (2002) *El destierro de los jesuitas castellanos (1767-1815)*, Valladolid: Junta de Castilla y León.
- (2006) «El extrañamiento de los jesuitas valencianos», dins E. Giménez López, (ed.), *De cosas y hombres de nación valenciana. Doce estudios en homenaje al Dr. Antonio Mestre Sanchis*, Alacant: Universitat d'Alacant, 341-375.
- Ferrer Benimeli, J. A. (2013) *Expulsión y extinción de los jesuitas (1759-1773)*, Bilbao: Mensajero.
- Giménez López, E. (2007) «Jesuitas», dins J. Canal (ed.), *Exilios. Los éxodos políticos en la historia de España. Siglos XV-XX*, Madrid: Sílex.
- (2010) «El antijesuitismo en la España de mediados del siglo XVIII», dins E. Giménez López (ed.), *Aspectos de la política religiosa en el siglo XVIII. Estudios en homenaje a Isidoro Pinedo Iparraguirre S. J.*, Alacant: Universitat d'Alacant, 19-58.
- Giménez López, E. i Martínez Naranjo, F. J. (2009) «La expulsión de los jesuitas de Cataluña», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XX, 115-136.
- Giménez López, E. i Martínez Gomis, M. (1997) «La llegada de los jesuitas expulsos a Italia según los diarios de los padres Luengo y Paramás», dins Giménez López, E. (ed.), *Expulsión y exilio de los jesuitas españoles*, Alacant: Universitat d'Alacant, 197-211.
- Giner Guerri, S. (1995) *Historia de Murla*, Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert.
- Luengo, M. (2013) *Diario de 1773. El triunfo temporal del antijesuitismo*, I. Pinedo Iparraguirre i I. Fernández Arrillaga, (eds.), Alacant: Universitat d'Alacant.
- March, J. M. (1935-44) *El restaurador de la Compañía de Jesús: Beato José Pignatelli y su tiempo*, Barcelona: Revista «Ibérica», 2 vols.
- Monjo Dalmau, F. J. (2023) *Desterrats per ordre de Carles III. El llarg exili dels jesuïtes valencians*, València: Publicacions de la Universitat de València.
- Nonell, J. (1893) *El V. P. José Pignatelli y la Compañía de Jesús en su extinción y restablecimiento*, Manresa: Ediciones San José, 3 vol.
- O'Malley, J. (2016) *¿Santos o demonios? Estudios sobre la historia de los jesuitas*, Bilbao: Grupo de Comunicación Loyola.